

Інформаційні матеріали до круглого столу “Реформи в Україні: реальна практика і суспільні очікування”

Результати моніторингових загальнонаціональних опитувань “ Українське суспільство” щодо сприйняття і оцінки реформ у громадській думці країни¹

Суспільний запит на реформи та їхня соціальна ціна. *Рівень готовності* до того, аби терпіти певні матеріальні труднощі в очікуванні успіху реформ, є невисоким. Зокрема, за даними опитування 2016 року, лише близько 1/3 громадян України більшою чи меншою мірою готові терпіти погіршення умов свого життя, тоді як близько 60% *не ладні терпіти*. Причому таке співвідношення *порівняно з минулим роком погіршилося*: в опитуванні 2015 року готовність терпіти негаразди в надії на успіх реформ зазначили більш як 40%, тоді як не були готові до цього — близько половини. Зокрема, частка готових терпіти скільки треба змінилася мало, натомість зменшилася кількість тих, хто готовий терпіти певний час, і побільшало тих, хто терпіти не хоче через розчарування в самих реформах.

Ці позиції є доволі схожими в різних групах населення. Тут *практично немає відмінностей між чоловіками та жінками, між різними віковими групами, між городянами та селянами, між особами з різним рівнем освіти*. Невеликі відмінності спостерігаються лише між різними регіонами, а саме: дещо вищий рівень готовності терпіти в Західному регіоні (38% готові терпіти погіршення життя або скільки завгодно, або обмежений термін), водночас менший рівень — на Донбасі (відповідна частка становила 24%).

Ставлення до приватизації. Реформи, звичайно, не зводяться до подальших процесів приватизації. Однак реальна практика їх реалізації в Україні та й суспільне сприйняття реформ часто асоціюється саме з такими процесами. До того ж чимало проблем в цій царині й переважно негативне ставлення в суспільстві до приватизації великих підприємств і, особливо, до формування вільного ринку землі були й залишаються каменем спотикання всіх реформаторів у країні.

Щодо *приватизації великих підприємств*, більш як 60% опитаних у 2016-му висловили негативне ставлення до такого процесу, тоді як позитивне — лише 14%. І подібне співвідношення залишається практично незмінним впродовж багатьох років. Дещо краще населення ставиться до *приватизації малих підприємств*, тут маємо поділ думок на приблизно рівні частини: третина підтримує такі процеси, третина не підтримує і ще третина не сформувала своєї думки. І знову ж таки, таке співвідношення мало змінюється впродовж останніх 10 років (за винятком 2014-го).

Негативне ставлення до приватизації великих підприємств частіше висловлювали жителі Сходу та Донбасу (67% в обох регіонах), але водночас на Сході виявилася найбільшою й частка позитивних оцінок (20%).

Зберігається переважно негативне ставлення до *вільних купівлі/продажу землі*. Зокрема, останніми роками *частка негативного ставлення до таких змін становить (з невеликими коливаннями) близько 60%*, тоді як підтримують такі дії лише близько

¹ Опитування 2015–2016 років, N = 1800, вибірка репрезентативна для дорослого (від 18 років) населення всіх регіонів країни, за винятком Криму і окремих частин Донецької та Луганської областей.

25% респондентів. Ставлення до цього питання практично не має регіональної та поселенської варіації, але має помітну залежність від віку респондентів — *чим більшим є вік, тим більш негативним є ставлення до руху в напрямі легалізації ринку землі.*

“Що заважає владі реалізовувати реформи?” Основними перешкодами для влади у реалізації реформ населення вважає *небажання олігархів відмовлятися від надприбутків* (таку думку поділяють 60% опитаних), *корупція* (так вважають 59% опитаних) та *небажання політичних еліт змінювати систему* (так вважають 47% опитаних). Таке “лідерство” даних позицій залишається незмінним порівняно з минулим роком, але помітно зменшилася частка тих, хто вказував на корупцію як причину недієздатності влади; тобто посилилася певна “персоналізація” оцінок (негатив ще більше зосередився на олігархах та політичній еліті). Натомість на об’єктивні чинники (погана обізнаність урядовців, ситуація на Сході України) вказували лише близько 1/5 частки опитаних.

Перспективи та оцінки характеру змін. У перебігу останніх 10 років можна побачити *зростання розчарування в уявленнях населення про можливість позитивних перетворень у політичному житті нашої країни.* Зокрема, визначаючи своє ставлення до твердження про марність спроб змін у політичній царині та занадто високу ціну таких змін (питання *“Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що будь-яка спроба щось змінити у політичному житті країни потребує від людини занадто великих жертв, які найчастіше виявляються марними?”*), погодилися із ним майже 2/3 опитаних, тоді як не погодилися трохи більш як 10%. Причому якщо порівняти дані 2016 року з даними, отриманими в опитуванні 2006 року, спостерігається *збільшення рівня згоди та зменшення рівня незгоди і невизначеності* щодо цього твердження.

Можна припустити, що негативні оцінки реформ пов’язані з негативними наслідками реальної практики та форм її реалізації особисто для респондентів. Адже, *оцінюючи характер змін різних умов свого життя, респонденти давали переважно негативні відповіді* (засвідчуючи погіршення цих умов). Зокрема, погіршення матеріальних умов життя своєї родини відзначили 79% опитаних, погіршення гарантій зайнятості — 66%, погіршення у сфері медичного забезпечення — 61%, погіршення ситуації з особистою безпекою на вулиці — 55%, погіршення ситуації із захистом від свавілля влади — 53%. Лише стосовно ситуації з отриманням достовірної інформації та з можливістю висловлювати власні погляди — частка тих, хто вважає, що нічого в цих умовах не змінилося, є приблизно такою самою (щодо першого) або трохи більшою (щодо другого), ніж частка тих, хто відчуває погіршення ситуації. При цьому *в більшості випадків* (щодо матеріальних умов життя, медичного обслуговування, захищеності від свавілля чиновників, гарантій зайнятості, особистої безпеки) *переважали країні оцінки* (відзначалося значне погіршення).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання: “Здійснення реформ призвело до зниження рівня життя людей. Як довго Ви згодні ще терпіти погіршення рівня життя?” (%)

Варіанти відповіді	2015	2016
Так, готовий терпіти скільки треба	7,4	4,4
Якийсь час готовий потерпіти, але недовго	34,0	28,8
Ні, не готовий, бо не вірю в успішність тих реформ	26,5	37,2
Не готовий, бо мій рівень життя вже зараз нестерпний	23,8	21,4
Важко сказати	7,4	8,1
Не відповіли	0,9	0,1

Таблиця 2

**Ставлення до негативних наслідків реформ
(регіональний розподіл, 2016, %)**

Регіони	Готові терпіти скільки треба	Якийсь час готові потерпіти, але недовго	Не готові, бо не вірять в успішність реформ	Не готові, бо рівень життя вже зараз нестерпний	Важко сказати
Захід	3,7	33,9	39,3	16,2	6,9
Центр	3,5	30,3	38,5	21,2	6,5
Південь	4,6	25,4	39,4	19,2	11,4
Схід	8,1	25,7	32,6	27,4	6,2
Донбас	0,6	22,9	36,7	21,7	18,1

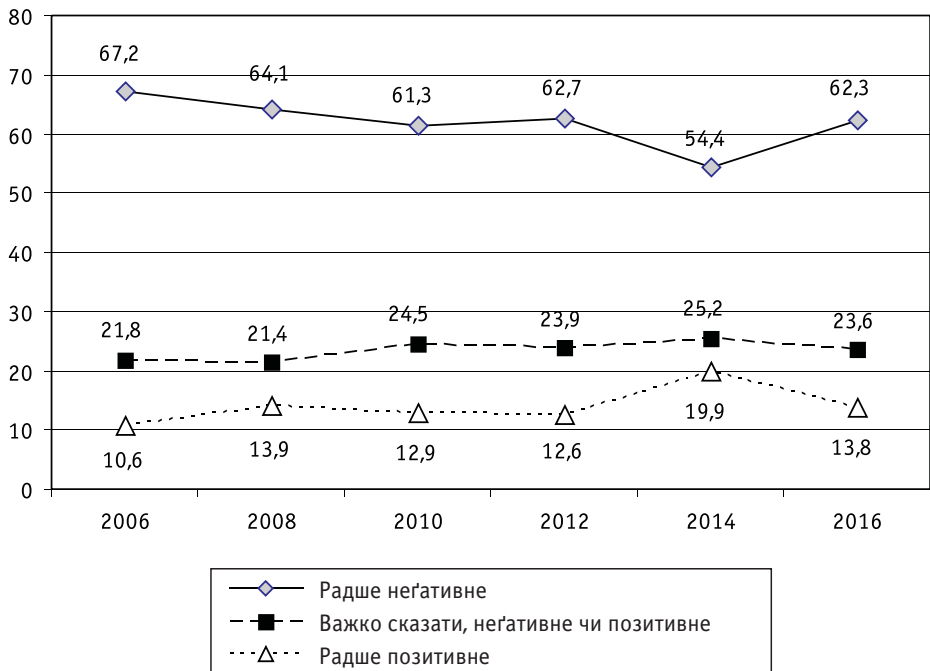

Рис. 1. Ставлення до приватизації великих підприємств.
Динаміка впродовж 2006–2016 років (%)

Таблиця 3

**Ставлення до приватизації великих підприємств
(регіональний розподіл, 2016, %)**

Варіанти відповіді	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Радше негативне	57,6	62,2	59,4	67,0	66,9
Важко сказати, негативне чи позитивне	30,8	23,6	27,1	13,1	30,1
Радше позитивне	11,7	14,2	13,5	20,0	3,0

Таблиця 4

**Ставлення до приватизації великих підприємств
(розподіл за віком, 2016, %)**

Варіанти відповіді	18–29 років	30–55 років	Понад 55 років
Радше негативне	50,0	63,2	69,6
Важко сказати, негативне чи позитивне	33,3	22,0	19,8
Радше позитивне	16,7	14,8	10,6

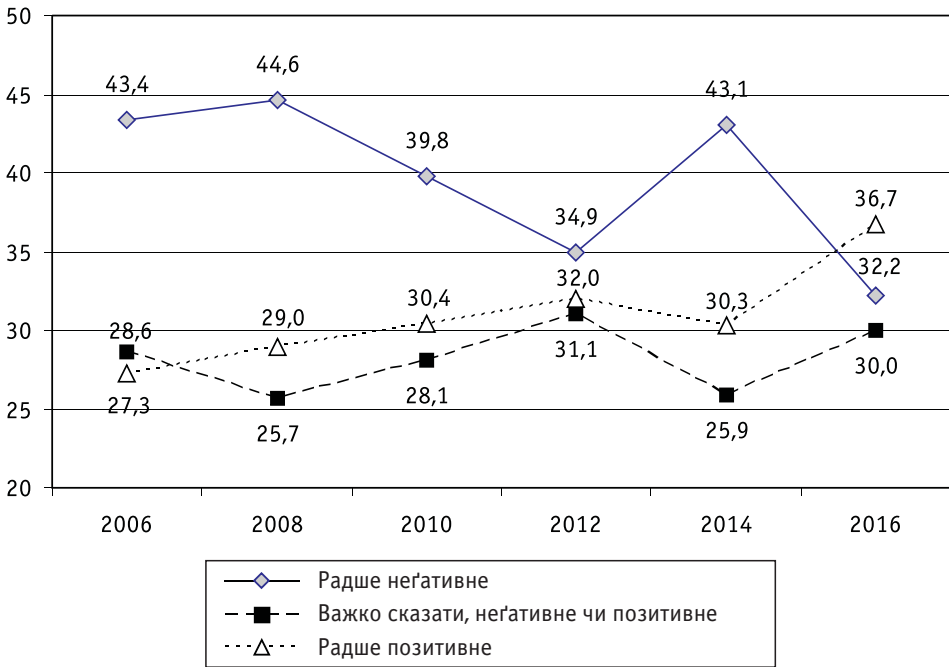

Рис. 2. Ставлення до приватизації малих підприємств.
Динаміка впродовж 2006–2016 років (%)

Таблиця 5

**Ставлення до вільних купівлі/продажу землі
(регіональний розподіл, 2016, %)**

Варіанти відповіді	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Вільні купівлю/продаж можна дозволити	24,1	22,4	21,8	23,0	25,3
Вільні купівлю/продаж не можна дозволити	60,7	64,5	66,3	64,2	56,6
Важко відповісти	15,1	13,0	11,9	12,8	18,1

Таблиця 6

**Ставлення до вільних купівлі/продажу землі
(розподіл за віком, 2016, %)**

Варіанти відповіді	18–29 років	30–55 років	Понад 55 років
Вільні купівлю/продаж можна дозволити	36,6	23,1	14,1
Вільні купівлю/продаж не можна дозволити	48,3	63,6	72,4
Важко відповісти	15,1	13,3	13,5

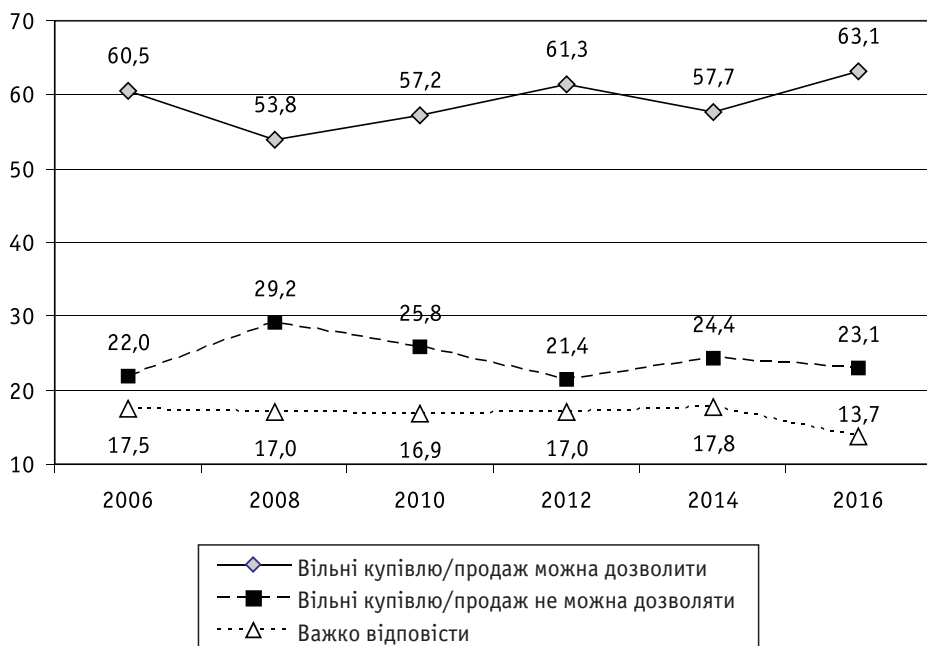

Рис. 3. Ставлення до вільних купівлі/продажу землі.
Динаміка впродовж 2006–2016 років (%)

Таблиця 7

**Розподіл відповідей на запитання:
“Що заважає владі реалізовувати реформи?” (%)**

Варіанти відповіді	2015	2016
Відсутність в урядовців знань про реформи	21,1	21,5
Ситуація на Сході України	24,6	18,0
Небажання політичних еліт змінювати систему	48,3	46,9
Небажання олігархів відмовлятися від надприбутків	58,5	60,2
Корупція	68,6	58,6
Відсутність тиску суспільства	13,3	13,5
Інше	0,5	0,2
Ніщо не заважає, робиться все, що треба	2,4	0,8
Важко сказати	4,9	3,6
Не відповіли	0,3	0,1

Таблиця 8

Розподіл відповідей на запитання: “Будь-яка спроба щось змінити у політичному житті країни потребує від людини занадто великих жертв, які найчастіше виявляються марними”

Варіанти відповіді	2006	2016
Повністю згоден	20,3	27,0
Радше згоден	22,2	36,4
Важко сказати, згоден чи ні	39,7	24,3
Радше не згоден	12,5	9,9
Зовсім не згоден	5,1	2,4
Не відповіли	0,2	0,0

Таблиця 9

Оцінка змін різних складових життя респондентів, які відбулися за останні 12 місяців (2016, %)

Складові	Умови погіршилися*	Умови не змінилися	Умови поліпшилися**
Матеріальні умови сім'ї	79,1	17,6	3,3
Гарантії зайнятості, забезпечення роботою	65,9	31,3	2,8
Медичне обслуговування	61,1	35,8	3,1
Особиста безпека (на вулиці, в громадських місцях)	54,7	39,0	6,3
Захищеність від свавілля влади, посадовців	52,9	42,1	5,0
Можливість отримання достовірної інформації	45,4	44,4	10,2
Можливість вільно висловлювати власні погляди	40,2	49,7	10,1

* Об'єднані частки відповідей “Значно погіршилися” та “Трохи погіршилися”.

** Об'єднані частки відповідей “Трохи поліпшилися” та “Значно поліпшилися”.

Матеріали підготували:

*МАКСИМ ПАРАЦЬВІН,
кандидат соціологічних наук,
науковий співробітник відділу соціальної психології
Інституту соціології НАН України*

*ВІКТОР СТЕПАНЕНКО,
доктор соціологічних наук,
провідний науковий співробітник відділу соціальних структур
Інституту соціології НАН України*